

Jr

Redactie: M. A. LIEFTINCK, Dr C. G. G. J. VAN STEENIS.

Vaste Medewerkers: Dr J. G. B. BEUMÉE, L. COOMANS DE RUITER, Dr K. W. DAMMERMAN, Prof. Dr H. C. DELSMAN, Prof. Dr W. M. DOCTERS VAN LEEUWEN, Dr EDW. JACOBSON, Dr S. LEEFMANS, J. C. VAN DER MEER MOHR Jr, J. OLIVIER, Dr D. F. VAN SLOOTEN.

Adres der Redactie: Zoölogisch Museum, Buitenzorg

§ § ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN DER N. I. N. H. V. f 8.50 § §

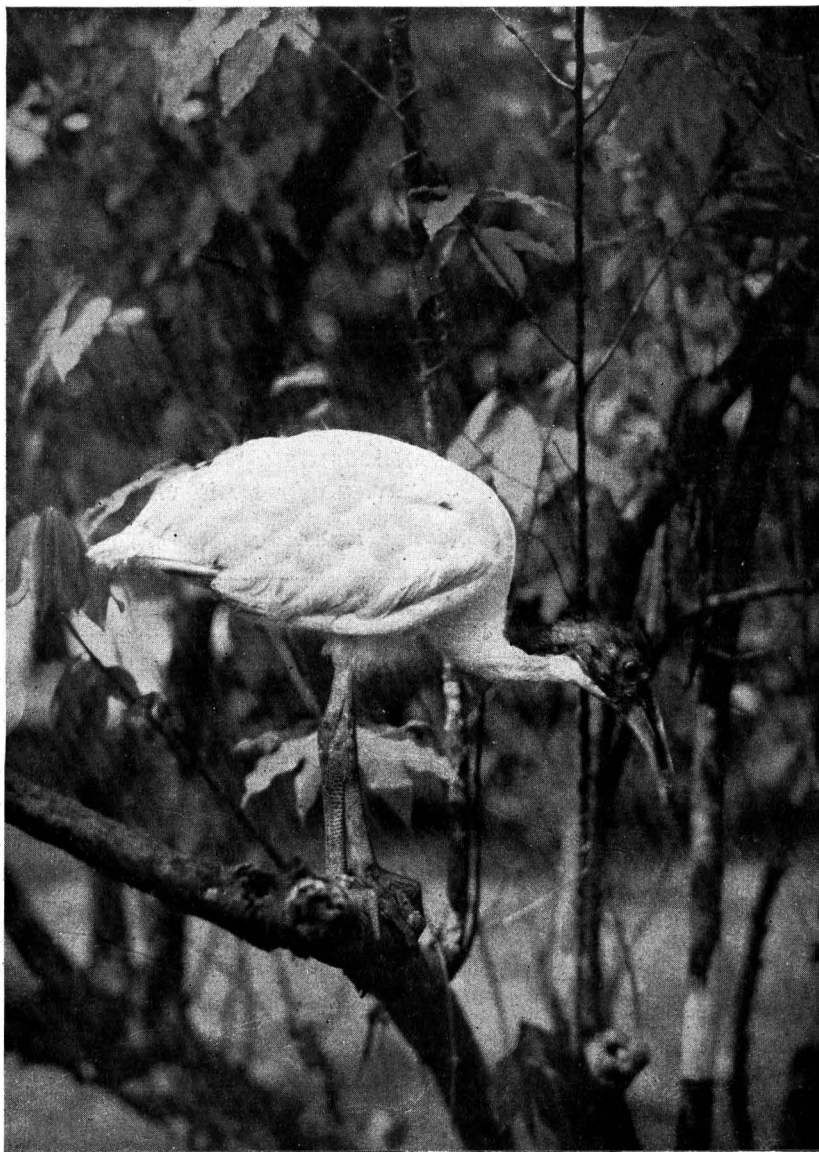
BROEDENDE WITTE IBISSEN IN WEST-JAVA

Waarnemingen, sedert ongeveer vier jaren op Java en speciaal in West-Java gedaan, hebben ons de overtuiging gegeven, dat de witte ibis (*Threskiornis aethiopica* subsp.) als vrij zeldzaam moet worden beschouwd; dat ik er samen met Jhr RENGERS HORA SICCAMA in geslaagd ben een broedkolonie dezer vogels te vinden van ongeveer 35 paren, moet wel a's een buitenkansje worden aangemerkt, en het lijkt mij wel de moeite waard hierover wat meer mede te deelen.

Reeds vroeger had ik een paar malen langs de Noordkust enkele dezer vogels waargenomen, doch nimmer meer dan vier exemplaren tegelijk. Bij mijn bezoek aan de Brantas-delta stond ook de witte ibis op het lijstje van de vogels, die ik op de gevoelige plaat had willen vastleggen, maar er bleek op de plaatsen, die ik bezocht niet één nest te vinden te zijn. Wel slaagden wij erin 's avonds na zons- ondergang nog, een vijftien-tal dezer ibissen te observeeren, dat op dezelfde plaats waar ook de zwarte ibissen huisden—doch in een apart hoekje—kwam overnachten en vóór zonsopgang reeds weer naar hun voedselplaatsen langs de kust vertrok, maar dat was alles wat wij van hen merkten. Het is wel mogelijk, dat zij er later wel hebben gebroed, doch geregelde broedvogels schijnen ze daarginds niet te zijn.

Toen wij dan ook bij één van onze zwerftochten langs de Noordkust, zooals we ze den laatsten tijd vrij geregeld ondernemen, 's morgens heel vroeg plotseling in verschillende vluchten ongeveer 70 witte ibissen, als ganzen achter elkaar, uit de mangrove-vegetatie zagen vliegen, waren wij niet weinig verrast. Wij durfden er echter nog niet aan denken ook nesten dezer vogels te zullen vinden.

Zoo langzamerhand waren we gaan veronderstellen, dat alleen Oost-Java voor de reigerachtigen, de aalscholvers en de ibissen als broedplaats was uitverkoren, hoewel ons

Spiedend zag hij schuin naar omlaag

het laatste jaar reeds meermalen is gebleken dat dit toch een minder juiste voorstelling van zaken is, daar wij behalve de zwarte ibis, de groote aalscholver en de roode kwak reeds alle soorten, die in de Brantas-delta broeden (zie De Trop. Natuur 24, afl. 6, 1935) hier in West Java broedend aantroffen. Op een witte ibiskolonie hadden wij echter niet durven hopen.

Het is ons dien eersten keer niet gelukt nesten te vinden; gebrek aan tijd verhinderde ons ook er heel grondig naar te zoeken. Hoewel de plaats heel moeilijk te bereiken is en het zoeken veel tijd in beslag neemt, vatten wij toch het plan op er zoo spoedig mogelijk weer heen te gaan teneinde ons onderzoek—oppervlakkig begonnen—wat meer serieus voort te zetten, en het mocht ons inderdaad gelukken in enkele betrekkelijk lage, vlak bij

elkaar staande boomen een dertigtal nesten te vinden van de witte ibis. Het vreemde, gonzende geluid, dat wel iets lijkt op dat van een vliegende neushoornvogel, maar natuurlijk veel minder krachtig is, deed ons reeds met wat meer dan gewone oplettendheid onze naaste, dicht begroeide omgeving onderzoeken en spoedig ontwaarden wij een ibis. Spiedend zag hij met zijn eene oog schuin naar omlaag tusschen de bladeren door. Hij zat daar wat onbeholpen te wiegelen en te balanceeren op de dunne takjes, die feitelijk heelemaal niet geschikt waren om als

zitplaats te dienen voor zulke groote ibis-pooten. De donkere aigrettes aan het einde van de vleugels trilden wat in het zwakke briesje, dat door de boomen suisde. Zoo nu en dan sloeg het dier de vleugels uit, wanneer het dreigde zijn evenwicht te verliezen. De mooie bloedroode, onbevederde streep onder de vleugels, zoo typisch voor deze vogels, was dan goed zichtbaar. De buitengewoon zware, zwarte „wulpensnavel” lijkt inderdaad veel op een stuk kromgesmeed ijzer en de inlandsche naam *platoek besi* is ook in dit geval, zooals zoo vaak, wel heel goed getroffen.

....midden tusschen de dichte, hooge vegetatie....

Men ontkomt niet aan den indruk een snavel van ijzer voor zich te zien, wanneer men den vogel zoo van dichtbij kan waarnemen.

Onze ibis kreeg gezelschap: drie, zes en nog meer exemplaren zetten zich nu vlak bij hem neer, alle op de dunste takken, die soms te zwak bleken voor de groote vogels. Het stond bij ons al vast, dat wij hier dicht bij een broedplaats moesten zijn. Voorzichtig liepen wij door, waardoor alle vogels „op de wiek gingen”. Een tiental meters verder vlogen plotseling wel ruim dertig ibissen op en daar zaten dan ook in een bijna kalen boom (*Melia Azadarach* L.) midden tusschen de dichte, meestal veel hoogere vegetatie, wel dertig nesten. Laag boven de boomen vlogen de vogels in wijde cirkels rond; van ons behoeften ze echter niets te vreezen: wij hadden geen ander oogmerk dan hen gade te slaan in hun intiem vogelleventje,

offers zouden wij niet eischen. Kapsoren bij de boomen wezen er echter op, dat hier reeds inlanders bezig waren geweest.

Bijna alle nesten bevatten reeds jongen.

gemiddelde lengte van 65 mm en een breedte van 42 mm. In de meeste nesten telde ik twee en drie jongen; er waren er echter ook enkele die er vier bevatten en één met vier eieren, waarvan er twee aan het uitkomen waren. De nesten zelf gelijken veel op die van den grooten aalscholver, zooals door mij in bovengenoemd opstel in *De Tropische Natuur* werd beschreven, doch ze waren gemiddeld wel iets kleiner. Enkele waren van binnen „gevoerd” met wat kleine boombladeren en andere zachte plantendeelen. Zelfs wanneer reeds jongen in de nesten lagen, bevatte

Het kostte moeite den boom te beklimmen om eens poolshoogte te gaan nemen, daar boven bij de nesten. Ik haalde aan de groote doorns van *Cudrania javanensis*, die om den stam groeide, mijn beenen open, en ook mijn overhemd — dat al zoovele „veldslagen” had meegemaakt — moest eraan gelooven. Men telt dat alles echter niet wanneer men onderweg is naar enkele tientallen ibis-nesten Ik kwam er dus!

Bijna alle nesten bleken jongen te bevatten; er waren nog slechts enkele zwaar bebroede eieren, waarvan er sommige juist aan het uitkomen waren. De eieren waren vuilwit, meestal met een laag kalk bedekt, een verschijnsel, dat zich o. m. ook voordoet bij aalscholvers, wanneer de vogels geruimen tijd op de eieren hebben gebroed. Deze laatsten hadden een

het nest soms versche, nog groene blaadjes, wat dus bewijst, dat de dieren het materiaal in het nest brengen wanneer de eieren reeds zijn uitgekomen. De jongen zelf zijn alleraardigste diertjes, geheel wit met den kop geheel en de nek en hals grootendeels zwart. De kop en hals zijn echter (in tegenstelling met de oude vogels, die een geheel onbevederden kop, hals en nek hebben) bedekt met kleine nestpluisjes, die zich bij de grootere exemplaren ontwikkelen tot veertjes en dus voorloopig niet schijnen te verdwijnen. Er waren jongen bij, die reeds tamelijk vlug waren en naar de verst verwijderde nesten vluchtten toen ze plotseling een mensch

.... alleraardigste diertjes, geheel wit met grootendeels zwarten kop en nek

in hun midden zagen verschijnen, anderen attakeerden hevig mijn handen en armen. Het geluid, dat de jonge dieren maakten deed mij sterk denken aan dat van jonge en ook van volwassen scholeksters, wanneer deze bedreigd worden.

Op een totaal van meer dan zestig jongen vond ik slechts in vier verschillende nesten een onbevruucht ei, wel een heel klein percentage dus; dat was bij de kleine aalscholver (*Phalacrocorax javanicus* HORSF.) in de Brantas-delta heel anders, daar lag in bijna elk nest een dergelijk ei.

De oude vogels waren erg onrustig, toen ik daar tusschen hun jongen zat, en enkele zaten heel zenuwachtig in de boomen, een tiental meters van mij verwijderd; ze lieten voortdurend hun brommend geluid hooren, dat den indruk maakt alsof het door de vleugels wordt veroorzaakt, maar in werkelijkheid uit de keel te

voorschijn komt. Behalve in den door mij beklommen boom, zaten nog een achttal nesten in een paar heel dunne boompjes ernaast, maar die waren helaas te dun om erin te klimmen, zoodat ik ze niet heb kunnen onderzoeken.

Tevreden togen wij dien dag huiswaarts, in de overtuiging één van de interessantste dingen op ornithologisch gebied gezien te hebben, die wij heden ten dage nog kunnen aanschouwen.

Het spreekt van zelf, dat ik later met mijn camera terugkeerde om te trachten wat foto's te maken van dit unieke tooneeltje daar in de mangrove. Door de welwillende medewerking van mijn chef heb ik drie dagen kunnen besteden om de witte ibissen te fotografeeren en — hoewel het veel tijd en moeite kostte — ben ik er in geslaagd wat typische foto's te maken, die dit artikeltje verluchten. Welk een bittere teleurstelling was het echter, toen ik ontdekte, dat reeds een gedeelte van den boom waarin de nesten lagen was vernield en de helft van de jongen was verdwenen! Blijkbaar waren de kerels, die hier al eerder waren geweest — te oordeelen naar de vroeger gevonden kapsporen — dus toch teruggekeerd, en ze hadden schandelijk huisgehouden onder de nesten. De vogels, die volgens mijn berekening bijna zonder uitzondering naar beneden moeten zijn gevallen door het afkappen van den tak waarop de nesten lagen, moeten grootendeels zwaar beschadigd in handen van hun belagers zijn gevallen en daaruit mocht worden afgeleid, dat ze ook hier tot voedsel dienen, zooals dat ook in Oost-Java met veel vogels in de *tambaks* het geval is

Hoewel ik reeds verschillende malen met de praktijken der meer eenvoudige inlandsche bevolking heb kennis gemaakt op dit gebied, is het een steeds terugkeerende ergernis de resultaten van hun vandalistische strooptochten te moeten constateeren. Ik kan niet ontkomen aan het idee, dat de daadwerkelijke natuurbescherming, ook hier in Indië, vaak achter de gebeurtenissen aankomt en men pas dan tot de overtuiging komt, dat sommige kostbaarheden moeten worden beschermd, wanneer het behoud hiervan reeds als uitgesloten moet worden beschouwd. Het spijt mij dit te moeten zeggen, maar men dient te beseffen, dat ordonnanties en verordeningen op natuurbeschermings-gebied hier te lande aan den noodlottigen gang van zaken weinig of niets zullen kunnen veranderen zoolang een intensieve contrôle op dit gebied ontbreekt. De lezer vergeve mij dit zwartgallig intermezzo.

Nadat mijn toestel met veel moeite in een nabijstaanden boom, op een afstand van 8 meter van de nesten verwijderd, heel verdekt was opgesteld, kroop ik in mijn tentje om te wachten op de dingen die komen zouden. Het duurde heel lang, voordat een der oude vogels zich bij de nesten waagde. Het eerste uur was er heelemaal geen vogel te bekennen, en pas daarna vlogen er enkele hoog over mijn schuilplaats. Weer verstreken bijna twee uren, voordat enkele vogels zich neerzetten in een dicht bij mij staande *Leucaena glauca* BTH. Er kwamen er steeds meer bij, maar dat mysterieuze ding, dat zoo plotseling bij hun nesten was verschenen, verloren ze geen oogenblik uit het oog. Wanneer er een paar door een overbelaste tak naar beneden dreigden te vallen en hun vleugels uitsloegen, dan vloog de heele familie verschrikt weg, alsof er groot gevaar dreigde. Het duurde echter niet lang, of ze keerden alle weer terug. Zeker dertig paar oogen richtten zich nu op het toestel, en op een arm, ineengedoken, zwaar transpireerend menschenkind, daar beneden in het rieten tentje. Ik had daar bijna vier uren gezeten toen de eerste ibis, spoedig gevolgd door vele anderen, zich eindelijk op het nest

neerliet. Alle vermoeidheid was plotseling vergeten, elke behoefte mij eens heerlijk uit te strekken verdween bij het aanschouwen van het spel, dat daar vlak bij mij, door vogels in de vrije natuur werd gespeeld; weer moest ik denken aan de mooie woorden van LLOYD: „Hunting animals to see how they live is much finer sport than hunting them to see how they die”.

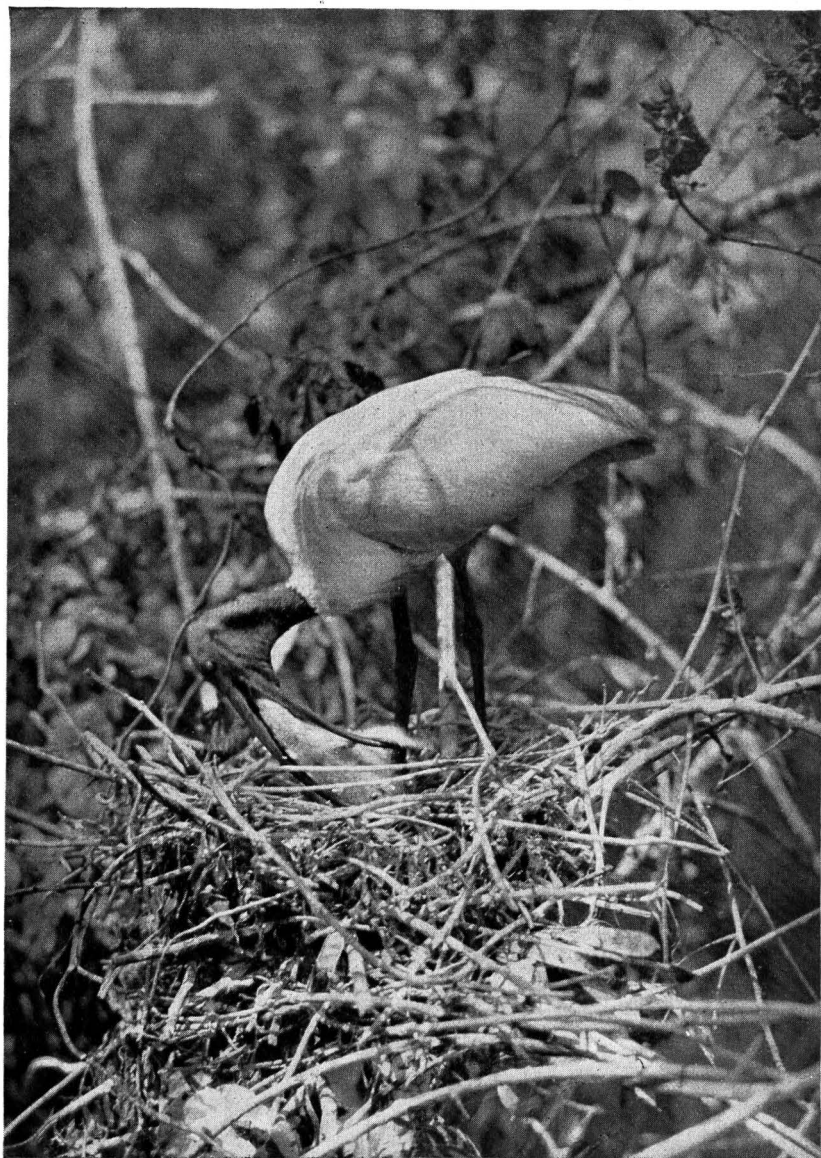
Door het lange uitblijven der oude vogels waren de jonge dieren een weinig van streek geraakt. Sommige hadden beschutting gezocht onder de weinige bladeren, die de boom bevatte en hadden daarom hun nesten verlaten. Soms zaten ze in

... eindelijk op het nest teruggekeerd!

nesten van andere ibissen, wat nogal gemakkelijk ging, omdat soms vier of vijf nesten op één rij en vlak aan elkaar grenzend waren gebouwd. Men zag dan soms acht jonge dieren in één nest zitten. Een van de foto's toont zoo'n groepje. Andere jongen waren omhoog geklauterd langs de dunne takjes om verderop onder de blaadjes beschutting te zoeken tegen de zengende zonnestralen. Nu was het interessant te zien, hoe spoedig de oude vogels de orde wisten te herstellen. De vreemde jongen werden door rake snavelhouden gedwongen het vreemde huis te verlaten; wel gingen ze dan languit op het nest liggen, met den kop naar omlaag gebogen, maar niettemin konden de oude ibissen met hun kromme snavel hen tòch wel bereiken, zoodat het verzet nooit lang duurde. Geen anderen uitweg ziende, renden

de jonge dieren dan maar gauw naar hun eigen nest terug! Eerst wanneer een vogel zeker was zijn eigen jongen bij zich te hebben, begon hij ze te voeren. Dit

voederen geschiedt op dezelfde wijze als bij reigers, aalscholvers e.d.: zijn de jongen héél klein, dan kruipen zij bijna geheel in de keel van den ouden vogel, zooals op een der foto's duidelijk te zien is. De oude buigt daartoe den snavel heelemaal omlaag. Zijn de jongen wat grooter geworden, dan nemen ze het voedsel staande tot zich; door schokkende bewegingen perst de oude vogel het uit den krop naar den bek. Het bestaat, voor zoover ik heb kunnen nagaan, uit een breiachtige massa, die geconcentreerder wordt naarmate de jongen grooter zijn.

Hoewel ik soms zag, dat een jong in levensgevaar verkeerde — balanceerend op een dun takje buiten het nest — deden de ouden nooit moeite een val te voorkomen. Wel zag ik, dat de jongen door heftig pikken gedwongen werden naar

... dan kruipen ze bijna geheel in de keel van den ouden vogel ...

het ouderlijk nest terug te keeren; het voeren begon niet vóór *alle* jongen compleet waren. Men zou daaruit dus de gevolgtrekking kunnen maken, dat deze vogels eenig begrip van *aantal* hebben, maar het is best mogelijk, dat aan deze houding een andere oorzaak ten grondslag ligt.

Ik kon mijn foto-toestel dien eersten dag niet dicht bij de nesten brengen dan 8 meter, op welken afstand slechts 3 foto's werden gemaakt; de schat van biologische gegevens was mij echter veel meer waard dan enkele kiekens.

Eerst den tweeden dag slaagde ik er in met de lens op korteren afstand te komen, maar ook toen gelukte het mij slechts enkele foto's te nemen. Vroeger opgedane ervaringen deden mij vermoeden, dat de vogels misschien aan de situatie zouden wennen, doch dit was niet het geval. Ze werden integendeel steeds schuwer en zoo gebeurde het op den laatsten dag, dat ik bijna acht uur noodig had om 1 foto te maken. Het is haast onbegrijpelijk, dat men het in zulk een kleine ruimte als mijn vogeltentje, zittend in bijna steeds dezelfde houding, in dit klimaat zóó lang kan uithouden. Ik heb 62 uur bij de vogels doorgebracht, waarvan alleen de nachten buiten mijn tentje. Dit moge eenigszins een idee geven hoe moeilijk het soms is enkele foto's van vogels in de vrije natuur te verkrijgen.

Binnenkort hoop ik nog te kunnen melden tot welk ras deze witte ibis behoort. Hier wil ik nog even heel kort terug komen op mijn opstel over de vogels in de Brantas-delta. De groote aalscholver, daarin door mij *Phalacrocorax fuscicollis* ST. genoemd, is bij nader onderzoek gebleken *Phalacrocorax sulcirostris* te zijn, of, zooals de tegenwoordige naam is, *Phalacrocorax ater territori* (MATHEWS). Toen VORDERMAN deze soort destijds onder de Javaansche vogels rangschikte, heeft hij, daarmede hoogstwaarschijnlijk wel gelijk gehad, al is aan de juistheid lang getwijfeld. Tegelijk met den juisten naam van de witte ibis, hoop ik t. z. t. ook die te geven van de zwarte ibis, die in Oost Java door mij werd gefotografeerd.

Augustus 1935.

A. HOGERWERF.

NASCHRIFT. — Veertien dagen later staan SICCAMA en ik op dezelfde plaats waar nog luttele weken tevoren meer dan zestig jonge ibissen van een blijde jeugd genoten.

Onze vrees blijkt niet ongegrond geweest te zijn: er is niet één ibis meer aanwezig, alles is leeg. Men heeft er niet één de vreugde gegund zich op eigen vleugels door het luchtruim te wieden, en zoo heeft men dan weer een massamoord toegevoegd aan de lange reeks verschrikkingen, die er aan vooraf zijn gegaan. Er zullen er nog vele volgen, totdat er niets meer te moorden valt op dit gebied

Over de leege nesten scharrelt gluiperig een jonge nachtreiger rond; zelfs voor hem is hier niets meer te vinden. Het is leeg en doodsch om ons heen en met een hart vol bitterheid verlaten wij de plaats waar zestig jonge ibissen het leven lieten.....

A. H.

DE EERSTE VINDPLAATSEN VAN MYCETANTHE ZIPPELII (BL.) HOCHR. IN WEST-BORNEO EN VERDERE AANTEEKENINGEN OVER RAFFLESIA TUAN-MUDAE BECC.

Feitelijk had ik moeten schrijven *Rhizanthus Zippelii* (BL.) SPACH., zooals mij Dr VAN STEENIS kort geleden berichtte. Het gaat met de botanische nomenclatuur blijkbaar net als met de ornithologische en zoölogische. Heeft men als niet-latinist toch reeds moeite genoeg zich de wetenschappelijke namen van een aantal vogels en planten eigen te maken, het voortdurend veranderen van deze namen maakt het zeer zeker niet eenvoudiger. Maar ter zake.